

Բ Ա Ն Ա Յ Յ Ո Ւ Ս Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն
Ф О Л Ъ К Л О Р И С Т И К А
F O L K L O R I S T I C S

ՀՏԴ՝ 398

DOI: 10.52971/18294316-2022.25.2-51

ՇԻՐԱԿԻ ԱՐԴԻ ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀՅՈՒՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ռոզա Հովհաննիսյան

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն

Բանալի բառեր՝ երգիծանք, հուճուրդ, պատում, հուճուրդի մրցույթ, զվարճախոս, լեզվամտածողություն, աշխարհընկալում, գյուտ, հանկարծաստեղծություն, կենսասիրություն:

Շիրակի երգիծական բանահյուսությունն առավելապես դրսևորվում է բանավոր երգաստեղծության հետևյալ ժանրերում՝ տեղական գրույցներ, անեկդոտներ, ժողովրդական խաղիկներ, կշտամբանքի խոսքեր, մակա-նուններ, առած-ասացվածքներ և այլն: Շիրակի մարզում բանահյուսական տեքստը գերազանցապես դրսևորվում է ծեսի, սովորույթի ու ավանդույթի համատեքստում՝ պատումի տարաբնույթ ձևերով ու ազգաբանական շերտերի ընդգրկմամբ: Շիրակի երգիծական բանահյուսության նմուշների քննությանը կարելի է հավաստել, որ Գյումրի քաղաքն իր հոգևոր ծննդաբանության ու լեզվամտածողության մեջ ամփոփում է Ալաշկերտից, Ներքին Բասենից, Կարինից ու Կարսից վերաբնակեցվածների քաղաքային տիպի բանահյուսությունն ու հուճուրդը: Շիրակի երգիծական բանահյուսության նմուշներում առկա են հանկարծաստեղծության տարրն ու ինքնաստեղծման տաղանդը:

Նախաբան. Դեռևս 19-րդ դարավերջից գրի առնված Շիրակի երգիծական բանահյուսության նմուշներն ու սրախոսությունները, կարճատոտ պատմությունները, որոնք մեծ տարածում են գտել Շիրակի մարզում, մասնավորապես՝ Գյումրիում, դարձել են տարբեր հավաքների բաղկացուցիչը: Թեև «անեկդոտ» եզրը հունական ծագում ունի և նշանակում է չիրապարակված, այնուհանդերձ դարձել է քաղաքի բնութագրականներից: Հուճուրդի, ծիծաղահարույց պատմությունների ու մանրապատումների (ըստ գյում-

րեցիների՝ «մազալու պատմությունների») ծագումնաբանությունը բացատրվում է ն՝ տեղացիների անսահման կենսասիրությամբ, և՛ այն իրողությամբ, որ այս քաղաք էին գալիս թե՛ հայկական, թե՛ Մերձավոր Արևելքի բնակավայրերից առևտրականներ ու միջնորդներ, որոնք բերում էին իրենց տեղավայրերի մանրապատումները, զվարթախառը պատմությունները և պատում երկար գիշերների ընթացքում՝ այսպես առիթ տալով ուշագրավ մրցության, հատկապես երբ ասպարեզ էին մտնում նաև տեղացի կատակաբաններն ու կազմակերպում ուշագրավ «մեջլիս»: Հաճախ այդ պատմությունները ներկայացվում էին ժողովրդական թատերախաղերի ձևով, երբ հանդես էին գալիս պատմող-կատակաբաններ, միանգամից ներկայացնում մի քանի «գործող անձերի»: 19-րդ դարասկզբին բոլորի կողմից սիրված թափառաշրջիկ դերասաններից մեկը (Կոլյա անունով) քաղաքային շուկայում «բեմ» էր պատրաստում և ներկայացնում տեղացի «երգիծաբանների» պատումները, կենցաղային-զվարճալի պատմություններ գյումրեցի մեծատոհմիկ կանանց կյանքից: Անեկդոտներ ու մանրապատումներ պատում էին քաղաքային այգում, բաղնիքներում, շուկաներում, անգամ եկեղեցու բակում: Շատ հաճախ այդ պատումներն ունեին իրական հիմք ու նախատիպեր, որոնց դերերում հանդես էին գալիս տեղացիներից շատերը: Սրամիտ պատմություններ հորինվում էին մինչև իսկ ողբերգական իրադարձությունների առիթով ու ժամանակ՝ այդպես դիմակայելով ողբերգությանն ու ծաղկեցնելով կենսասիրությունը:

Գյումրի քաղաքը Հայաստանի միակ քաղաքն էր, որտեղ խորհրդային իշխանության տարիներին ստեղծվեց առաջին ոչ պետական թատրոնը՝ «Հումորի տուն» անվամբ: Գյումրեցին հումորի մեջ իրեն զգում է, ինչպես իր տանը. վկայություն նրա, որ հումորն ու երգիծանքն այստեղ հասցված են գեղարվեստական որոշակի մակարդակի:

1980-ականների սկզբներից Գյումրիում Արամայիս Սահակյանի («Ոգնի» հանդեսի գլխավոր խմբագիր) նախաձեռնությամբ կազմակերպվել են *Սպրիլմեկյան հումորի երեկոներ*: Շատերը Գյումրին համեմատել են բուլղարական Գոբբոլով քաղաքի հետ՝ Գյումրին ծիծաղի հայաստանյան մայրաքաղաք կոչելով:

Հայտնի կատակաբանները փոխայցելությամբ այստեղ հումորի մրցույթներ են անցկացրել: Քաղաքի կենսառիթմը ասես հրավիրում է ընկղմվելու իր սև ու կարմիր տուֆե վերարկուի խորհրդավոր ծալքերում և հումորի ոսպնյակով նայելու քաղաքի անցուդարձին ու մարդկային ֆենոմենին:

Շիրակի մարզի ազգաբնակչության կենսախինդ ոգին, որ նրա ներկայանալի բրենդն է, պատմամշակութային ճանապարհ է անցել: Հումորն ու երգիծանքը մշակութային բաղադրիչներ են, որոնցում արտահայտվում են շիրակցիների աշխարհընկալման լավատեսությունն ու կենսափիլիսոփայությունը: Աշխարհը պայծառացնող զվարթախոհությունն ստեղծում է նաև լեզվական համարժեք: Այսօր էլ այն կրում, պահում-պահպանում է նոր սերունդը:

Կենսականության մի վկայություն է «Կատակում են գյումրեցիները» շաբաթաթերթի լույսընծայումը /2017թ. /: Անեկդոտներից զատ՝ այս երգիծաթերթում հրապարակվում են հեղինակային ծաղրանկարներ ու զվարճալի պատմություններ: Կատակաբանները կարծես «կյանքի գծերը» փորձում են իրենց պատումների կամ նարատիվների

մեջ, որտեղ «հերոսները» դրության կոմիզմից հասնում են արարքի, վարմունքի, հարաբերությունների կոմիզմի: Ջարմանալիորեն զվարճալի պատմությունները հայտնվեցին նաև Գյումրու շենքերի պատերին, որոնք խթանեցին զբոսաշրջիկների հետաքրքրությունը քաղաքի հանդեպ:

Շիրակցու հումորը նաև դիմադարձություն է. հումոր անողն իր զգացողությունների մեջ երբեմն դրսևորում է աշխարհի կառուցվածքը բեկելու կամ բարեփոխելու միտում: Շիրակցին ոչ թե խոսում է հումորի մասին, այլ ապրում է հումորը, ինքնաբուխ հորդում է հումորը՝ որպես գոյաբանական վիճակի արտահայտություն: Նրա հումորը հաճախ այլախոսիկ է, գաղտնագրված. բողոքը, ըմբոստությունն ու սերը հումորի «փամփուշտով» են: Բնորոշ է գրոտեսկային, երբեմն ինքնառչնչացնող հումորը:

Երկրաշարժից հետո ինքնաբերաբար ստեղծված հումորային տեքստերը սոցիալական բողոք էին, վիշտը գաղտնագրելու հնարանք («Ժաշկից առաջ տունն էինք մնացել, ժաշկից հետո դուսը մնացինք», -բնակչուհիներից մեկի խոսքը): Փլատակների տակ մնացած մարդիկ անգամ հումորով էին վերաբերվում ստեղծված էքստրեմալ իրավիճակին:

Երգիծանքը կամ հումորը մարդկային արժևորման, գնահատման ձև է: Նույն իրողությունը կարող է տարբեր, անգամ հակառակ իմաստավորումներով ներկայացվել: Դրա համար էլ հնարավոր են լինում մարդկային գնահատականների նույնիսկ անհնարին թվացող համադրումներ, ինչպես, ասենք¹ կենսական նույն իրադրության համաժամանակյա իմաստավորումը որպես ողբերգական և երգիծական: Երգիծանքն ընկալման ու գնահատման սուբյեկտիվ-անհատական ակտ է:

Չափազանցումը որպեսզի լինի երգիծական, չպիտի ինքնանպատակ լինի, այլ միայն պատկերավորման միջոց: Երգիծելիի նույնիսկ ծայրահեղ չափազանցվածության դեպքում երգիծանքը պետք է համոզիչ լինի և՛ գեղարվեստորեն, և՛ գաղափարական նպատակադրմամբ: Ելակետը միշտ պետք է լինեն մարդկայնորեն բարձր արժեքները:

Երգիծանքը՝ որպես գեղագիտական կատեգորիա, ի վերջո, հանդուրժող (հումոր) կամ սկզբունքորեն մերժող (սատիրա, սարկազմ) քննադատության ձև է:

Եթե անեկդոտներն ու մանրապատումները ծնունդ էին առնում իրականությունից եկող սպավորություններից, այս կամ այն արատավոր երևույթը ծաղրելու անհրաժեշտությունից, սրամիտ խոսքն այստեղ ծնունդ էր առնում մեծ կենսաճանաչողությունից, ի բնե գյումրեցիներին հատուկ շրջահայացությունից, փիլիսոփայելու բնածին հակումներից: Գյումրեցիների սրամիտ խոսքերն ունեն իրենց բնավայրային բնավորությունը, տիպը, տեսակը, ծագումնաբանությունը, անգամ կառուցման մեթոդաբանությունը: Եթե հայկական շատ բնակավայրերում անեկդոտի առանցքում ծիծաղելի ինտրիգն է դառնում առաջնայինը, ապա Գյումրու անեկդոտներում «հերոսների» բնավորություններն ու վարքագծերն են իրենց վրա առնում սյուժեի զարգացումը: Մրամտություններն ու սրախոսություններն այստեղ երբեմն ձեռք են բերում աֆորիզմային արժեք, խտացվածություն ու իմաստ:

¹ Николаев Д. –1962. с. 38.

Գյումրեցին մինչև իսկ ինքն իր երգիծանքից պաշտպանված չէ, և ինքնաերգիծանքը աշխարհը կենսասիրությամբ ընկալելու բնատուր շնորհ է:

Մեծ Վարպետը՝ Ավ. Իսահակյանը, գրում է. «Արփաչայի եղածն ի՛նչ է,- բայց ինչքան մեծ է գյումրեցիների համար: Արփաչայը շատ փոքր, խեղճ գետ է, մերկ ափերով, հազիվ մի-երկու խղճուկ ուռիներ: Բայց արի գյումրեցուց հարցրու- աշխարհի ամենալավ գետն է չքնաղ ափերով:

Գյումրեցին նայում է Արփաչային և տեսնում է մի ուրիշ Արփաչայ, որ չկա, տեսնում է իր ցանկացածը, փափագած Արփաչայը, իր երազն է տեսնում: Գյումրեցին ֆանտազյոր է. տեսնում է այն, ինչ չկա իրականում: Ստեղծագործ է հին գյումրեցին – նա վերակառուցում է իրերը, երևույթները: Նա տեսնում է աշխարհն իր գեղեցկացնող կամ տգեղացնող, մեծացնող կամ փոքրացնող երևակայության մեջ: Նա բանաստեղծ է. իր երազը, իր տենչը իր ճշմարտությունն է և իր իրականությունը»²:

Ճշտել, թե կատակաբան-զվարճախոսը ինչն է երգիծում, նշանակում է ճշտել նրա ազատությունների (աշխարհայացքային, բարոյահոգեբանական) սահմանը: Միայն թե այստեղ կա էական մի նրբություն, որ չպետք է անտեսել: Վ. Պրոպր ճշմարտացիորեն նկատել է, որ երգիծողը դիմում է լուրջ ռիսկի. եթե նրա երգիծանքը չհամոզի, ապա անպայման կշրջվի իր դեմ:

Ամեն դեպքում որքան որ հարաբերական ու պայմանական են անհատական և հասարակական արժեքների ընկալումները, նույնքան էլ պայմանական ու հարաբերական են և՛ անհատականին, և՛ հասարակականին վերաբերողի մեջ երգիծելիի համար թույլատրելին: Ահա թե ինչու երբեք չի կարելի բացառել երգիծականացման և դրա ընկալման անհամաձայնությունները:

Արդեն ընդձեցինք, որ երգիծանքին բնորոշ առանձնահատկություններից են նաև խոսքի մեջ գյուտի հանկարծակիությունը և չափազանցումը, որին մեծապես տիրապետում էին քաղաքի հայտնի զվարճախոսները, ինչպես ասում են՝ ներսի ու դրսի անուն ունեցող տղերքը՝ Պոլոզ Մուկուչն ու Ծիտրո Ալեքը, Ջղեր Խաչիկը ու Չոփուտ Մուրենը և շատ ուրիշներ (Պոլոզ Մուկուչին մի առիթով հարցնում են՝ ընչի՞ փոլոր գյումրեցիք էրկու անուն ունին, պատասխանում է՝ մենք բացի մարդու դուսը աշելուց, նեսն էլ կաշենք):

Ծնվել է արհեստավորի ընտանիքում: Եղել է Ավետիք Իսահակյանի դասընկերը: «Պոլոզ» է կոչվել բարձրահասակ լինելու պատճառով: Նրա անվան հետ են կապել հայկական միջավայրում ստեղծված շատ առակներ և սրախոսություններ, որոնք մինչ այդ վերագրվում էին օտար առակախոսների: Այս առումով Պոլոզ Մուկուչը ինչ-որ չափով նպաստել է հայ բանավոր երգիծանքի ազգայնացմանը:

Ժամանակակիցները պատմում են, որ ուրախ-զվարթ բնավորություն ունեւ: Չափազանց սրամիտ մարդ էր, սակայն կատակներն անում էր լուրջ դեմքով, և ինքը չէր ծիծաղում, իսկ դիմացիները ծիծաղից ուշաթափվում էին:

Անդրադառնանք մի քանի մականունների ստեղծման պատմությանը:

² Վարդանյան Գ. - 2018, էջ 180:

Արդար Մանուկը, որն իր մականունն ստացել էր Մբ Ամենափրկիչ եկեղեցու խաչն ի գագաթ հանելու համար, *Գյուման Կարոն* (հույս էր բուրի համար), *Չանգի Խաչոն* (Ալեքսանդրովսկու անկյունում խանութ ուներ), *Գախեթի Մուկուչը* (գինու պահեստ ուներ), *Այհայ Խաչատուրը* (սարթ մարդ էր, փողոցով անցնելիս կանայք ոտքի էին կանգնում: Մի անգամ հարսներից մեկը տեղից չի բարձրանում, զարմանքով ասում է՝ այհա՛յ, էս ո՞ւմ հարսն է, որ օտքի չի կանգնի: 14 փողոցը նրա անունով ցայսօր էլ ժողովուրդը կոչում է Այհայի դար): *Մելավի Ակոն*. ապրում էր Ձորի թաղում. մի օր Գյումրիում սելավ է ելել, Ակոյի կնկան ու էրեխին ջուրը օրոցքով քշել տարել է: Պատմում են՝ գուլար, կպտովիր ու կսեր՝ թուխսը ձագով են կորցրել: Գերեզմանի քարին էլ գրած է՝ Մելավի Ակո: *Գաթաձի Կարոն*. ֆուռ են ունեցել, կպատմեին՝ ընպես գաթա են թխել, աբրեշումի նման բերնիդ մեջը կհալիր: *Ղասաբ Համոն* (Պիճիկյան). կովին հեռվից նայեր, ճիշտ կսեր՝ քանի կիլո կեղնի: *Ղարիբ Կարոն*. ոսկերիչ էր, ծնվել էր Էրզրումում, տեղափոխվել Կարս, ապա՝ Ալեքսանդրապոլ: Քանի որ ուրիշ քաղաքից էր եկել, ընպես էլ դարիբ մնաց, չձուլվեց էս քաղքին: Պատվախնդիր ու հպարտ *Երկան Ալեքը*, *Կոնկի Գիրքորը* (կառապան), խանութպան *Ճերմակ Համոն*՝ ճերմակ երեսով ու ճերմակ խալաթով, և էլի շատ ուրիշներ: Նրանց շուրջ ամեն պահի ու ակնթարթի իմաստավորմամբ ոտաց վրա ստեղծվում էին տեղական գրույցներ, հումորային չափածո երգեր, երբեմն էլ հեքիաթի սկսվածքով.

*Էղել է, օր էղել է,
Ճերմակ Համոն խելքռել է,
Ես ի՞նչ էնես՝ խելքռել է,
Դու ի՞նչ էնես՝ խելքռել է,
Կնիկը տունը մոլորել է...*

Կան մականուններ, որոնք տրվում էին ամբողջ տոհմին ու գերդաստանին. Տիպական մի անձի տրվող բնութագրումն ընդհանրական էր դառնում գերդաստանի համար, այսպես, *Անարժան Հարուստենք* (ըստ ժողովրդի՝ էդ հարստությանն արժանի չէին, քանի որ քրտինքով չէին աշխատել. գտել էին), *Միլիոն Մանեթենք* (մե մանեթով հաց են ծախել. մանեթ-մանեթ՝ միլիոն մանեթ), *Բոբլիկենք* (թոռը պատմում է՝ պապս իր հարսանիքին սարքած սեղանների վրա ուրախությունից բոբլիկ ոտներով էնպե՛ս է պարել, որ ոչ մի ավսե տեղից չի շարժվել. դրա համար էլ մերոնց *Բոբլիկենք* են ասել)³:

Դրամփյանների նշանավոր տոհմն այսօր էլ մեծ պատիվ ու հարգանք ունի միֆական սյուժեներով լեցուն Գյումրի քաղաքում: Ասում են՝ Սուրբ Ամենափրկիչ եկեղեցու կառուցման հանգանակությանը նրանք սեղանին ոսկով մի խոշոր գումար են «դրմփացրել», այս դեպքից հետո էլ ստացել են գերդաստանի մականունը:

Եղշատովների հայտնի գերդաստանի շառավիղ Գոհար Եղշատյանը պատմում է, որ իր նախնիները երգումեցին են՝ «Հովհաննես պապս, ամենագետ Եղշատովի՝ Հարությունի եղբայրը, Ալեքպոլում շատ հայտնի արհեստավոր է եղել՝ ոսկեձեռ վարպետ, փականագործ ու շինարար: Նախկինում գյումրեցի արհեստավորները սպիտակ կաշվից գոգնոց են կրել: Պապս լաբլաբու քիշմիշ, Բաղդադի խուրմա, յուղ է լցրել գր-

³ Գյումրի -2009, էջեր 260-261:

պանները, տուն բերել՝ լավ նայել է ընտանիքին: Հետի աշխատողները մտածել են, թե ինչ մակնուն «կպցնեն» նրան: Օրինակ՝ ինչո՞ւ «Ճենճոտենց» չանվանեն: Արհեստավորներից մեկն էլ առաջարկել է. «Չէ՛, արեք «Եղջատենց» կոչենք, Հովհաննեսը եղ շատ կսիրե, տունը եղ շատ կտանի»: Էդպես էլ մնացել է, և մեր գերդաստանի Պետրոսյան ազգանունը դարձել է Եղջատով:

Գերդաստանի հայտնի անձի՝ Հարություն Եղջատյանի մասին զարմուհին պատմում է. «Ես նրան կենդանության օրոք չեմ տեսել: Ինչ գիտեմ՝ հայրիկիս պատմածից եմ մտապահել: Աշխատել է զագսի վարիչ: Ամեն ինչից տեղյակ է եղել. ո՞վ ամուսնանալու տղա կամ աղջիկ ունի, ո՞ւմ բանակ ճամփելու ժամանակն է և այլն: Իր բացառիկ հիշողությամբ՝ ամբողջ արխիվը մտքում է կուտակել: Սա մեր գերդաստանի շնորհն է: Հիմա, երբ մեկը մի քիչ տեղեկացված է լինում, զարմանքով հարց են տալիս. «Ա՛յ մարդ, հո Եղջատովը չե՞ս»: Այսինքն՝ բանիմացությունը բնութագրելու թևավոր խոսք է դարձել⁴:

Թափանիվի պես օրը ցերեկով Գյումրի քաղաքում պտտվում է բանավոր ասքր, առտնին հարաբերությունները գեղարվեստական միջավայր են դառնում, սովորական մարդիկ՝ ֆիգուրներ, բանավոր հյուսվածքն իր մեջ է առնում մինչև իսկ քաղաքի հրապարակ դուրս եկած պարզ ու շիտակ խենթախոսներին, որովհետև գյումրեցին գիտե սիրել ու փայփայել նաև իր խելառին. հոգու փշուրն անգամ իր համար արժեք ունի...

Այս քաղաքում անեկդոտն ու զվարճախոսությունը գիրկընդխառն են. Մյուսներում թիրախը երբեք հիմարությունը չէ, այլ խելացի խորամանկությունը, մտքի աճ-պարարությունը՝ խորքում միշտ մնալով ազնիվ: Երբեմն անեկդոտը կառուցում են տրամաբանական խախտման վրա: Տեղի է ունենում պատահական հատկանիշներով սխալական ճանաչում կամ պատահական հասցեագրումով զործողություններ: Չափազանցություններն ու խոսքի ուռճացումը, ինքն իր շուրջ անեկդոտային միջավայր ու զրույց հյուսելը մնում են շիրակցու նախասիրությունների դաշտում: Խոսքն այնպես է կառուցում, որ տեքստը նույնիսկ իր համար անսպասելի է: Փոքր սյուժեների մեջ անգամ գտնում է զարմանալին՝ թվացյալ աննշան իրողությունները դարձնելով մագալու բան: Այսպես՝ *Գմփրո Օնիկը* /Ղարագոյան/, որը շատ գեր մարդ էր, մեռնելուց առաջ ասել է. «Դարդս մեռնելը չէ, ըսա՛՛ քաղաքը ֆորմից չընկնի»: Հորինումի տարերքով բռնված՝ նույն զրույցը, անեկդոտը ամեն անգամ գյումրեցիները կարող են պատմել նոր տարբերակով: Այսպես՝ *Բաթում Մարտիրոսը* կյանքի մեջ մենակ Բաթում է գնացել: Ով ինչ կխոսեր, ինքը Բաթումից կպատմեր:

Գյումրու հումորն արտահայտվում է նաև երգային ժանրում. ստեղծվել են երգիծական բնույթ ունեցող ժողովրդական, աշուղական երգեր:

Հումորի կենսականությունը. Շիրակի մարզը՝ իր սիրտ Գյումրիով, քաղաք-հոգեվիճակ է: Բնակիչները օժտված են կենսասիրությամբ, որ գերում ու վեհացնում է հոգին, նվիրում զվարթախոսության վայելք:

Քաղաքի կենսախինդ ոգին, որը նրա ներկայանալի բրենդն է, այսօր պահում-պահպանում է նոր սերունդը, և հումորն ու երգիծանքը այն մշակութային բաղադրիչ-

⁴ Գյումրի -2009, էջ 219:

ներն են, որոնցում արտահայտվում է գյումրեցիների աշխարհընկալման լավատեսությունն ու կենսափիլիսոփայությունը:

Մենք խոսում ենք մուսաներին գրկախառնված այս քաղաքի հետ՝ ապրելով այնտեղ, ներշնչված անցնելով նրա միջով, նայելով նրան ու ծիծաղելով նրա հետ: Գյումրեցին հումորի մեջ իրեն զգում է, ինչպես իր տանը:

Գյումրեցու հումորը այլախոսիկ է, գաղտնագրված, բողոք է, ըմբոստություն ու սեր հումորի միջոցով: Թեմայի փորձագետները տվել են հումորի տեսակների դասակարգում, որոնցից գյումրեցիներին ավելի հատուկ են երգիծական հումորը, գրոտեսկային հումորը, երբեմն ինքնառնչացնող հումորը /օրինակ՝ *էշ էկել եմ, հայվան կերթամ*/, առավելապես՝ միացնող հումորը:

Գյումրեցու հյուրեղ հումորային տեքստերն ու պատումները աչքի են ընկնում խոսքի պատկերավորման տարբեր միջոցներով՝ ինքնակա և ինքնաբերական. «ըմբես կխոսան, ինչխոր ձեթը կաթե ճրագը»: Մինչև իսկ հիշոց-հայհոյանքները բանաստեղծական փոքրիկ հորինումներ են հիշեցնում՝ հաճախ բարձրացող աստիճանավորման հնարով: Օրինակ՝ *ես քեզի վարող-վաստկողի գլխու քարին, դռշի վարդին, սրտի սալին, խունկ-խեծակին, ճարպ-ճրագին...*:

Կշտամբանքի խոսքերն անգամ հումորային երանգ ունեն. «Փուշ կուլ տված օջախրի պես էրեսըս մի՛ աշե»: Կամ՝ «Ղուրբանս էղնիք ընտանյոք հանդերձ» և այլն: Եվրոպայի չեմպիոններ տված Գյումրի քաղաքի բնակիչները կատակում են. «Գյումրի մեղալ բերելը դարձել էր անհետաքրքիր՝ բռնիք շոմի պապին բերինք»:

Նույնիսկ գերեզմանաքարերի գեղարվեստական մակագրության մեջ հումորի երանգ կա: Քաղաքի հին գերեզմանատան տապանաքարերից մեկին գրված է՝ «*Լի՛ց, ան էկս*»: Սև հումորի արտահայտություն է մահաբաժաններից մեկին հետևյալ էպիտաֆիան՝ «*Միրելի մայրիկին՝ որդիներից, բացի Վլադից*»:

Լացող քաղաքը ծիծաղով հաղթեց մեծ աղետի փորձությանը՝ մեծ վշտի ու կորստի մեջ անգամ չկորցնելով կենսասիրությունը: Ծիծաղող քաղաքը բարձրացավ ինքն իրենից՝ ընդառաջ գնալով իր կանաչ-կարմիր կիրակիներին:

Եզրահանգում. Այսպիսով՝ Շիրակի մարզի, մասնավորապես՝ Գյումրի քաղաքի այցեքարտը ցայսօր էլ հումորն ու երգիծանքն են, որ լավագույնս արտահայտվում է Շիրակի երգիծական բանահյուսական տեքստերի լեզվում՝ բանաձևային նմուշներում, ասույթաբանության մեջ որպես նրա ազգաբնակչության դիպուկ, պատկերավոր, իմաստալից ու հյուրեղ լեզվամտածողություն՝ զվարթախոհության դրսևորմամբ:

СОВРЕМЕННЫЙ САТИРИЧЕСКИЙ ФОЛЬКЛОР ШИРАКА

Оганнисян Р. П.

Ключевые слова: сатира, юмор, сказ, конкурс юмора, весельчак, языковое мышление, мировосприятие, изобретение, импровизация, жизнелюбие.

Сатирический фольклор Ширака наиболее выражен в следующих жанрах устной поэзии: местных сказах, шутках, народных играх, словах упрека, прозвищах, пословицах и

др. В Ширакской области фольклорный текст превосходно проявляется в контексте обряда, обычая и традиции, с различными формами повествования и включением этнологических пластов. Рассматривая образцы сатирического фольклора Ширака, можно утверждать, что город Гюмри в своей духовной генеалогии и языкознании обобщает городской фольклор и юмор переселенцев из Алашкерта, Басена, Карина и Карса. В образцах сатирического фольклора Ширака присутствуют элементы импровизационного творчества и таланта самозидания.

THE SPECIFICITY OF SATIRICAL FOLKLORE IN SHIRAK

Hovhannisyan R. P.

Key words: *satire, humour, narration, humour contest, funny person, linguo-thinking, world perception, invention, improvization, vitality.*

The satirical folklore of Shirak is widely expressed in the following genres of oral poetry: local conversations, anecdotes, folk games, words of reproach, nicknames, proverbs, etc. In the Shirak region, the folklore text is perfectly manifested in the context of ritual, custom and tradition, with various forms of narration and ethnographic layers. Considering the samples of the satirical folklore of Shirak, it can be stated that the city of Gyumri in its spiritual genealogy and linguistics generalizes the urban folklore and humor of the settlers from Alashkert, the Inner Basin, Karin and Kars. In the samples of satirical folklore of Shirak the elements of improvisation are dominant.

Գ ր ա կ ա ն ու թ յ ու ն

1. **Գյումրի -2009**, Գյումրի. քաղաքը և մարդիկ, Գյումրու քաղաքապետարան, 445 էջ:
2. **Վարդանյան Գ. -2018**, Հումորի մայրաքաղաք Գյումրի, «ՎՄՎ-Պրինտ» հրատ., 199 էջ:
3. **Николаев Д. -1962**, Смех—оружие сатиры. М. 221 с.
4. **Սահակյան Կ., Հովհաննիսյան Ռ.-2008**, Խաչը՝ թիկունքիս, Յոթվերքը՝ սրտիս // ՀՀ ԳԱԱ Ծիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», հ. 11, Գյումրի:
5. **Սահակյան Կ., Հովհաննիսյան Ռ.-2013**, Ստեղծարար քաղաքը՝ ազգային ինքնության արժեքների կրող (Գյումրու օրինակով) // ՀՀ ԳԱԱ Ծիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», հ. 16, Գյումրի:

Ընդունվել է՝ 25. 09. 2022
Գրախոսվել է՝ 15. 10. 2022
Հանձնվել է տպ.՝ 28. 11. 2022

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Ռոզա ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ՝ ՀՀ ԳԱԱ Ծիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի գիտաշխատող, էլ.հասցե՝ vard-rosa@mail.ru